

Jinak platí i pro tuto skupinu vše, co jsme uvedli při všeobecné dani z převodu statků a z pracovních výkonů ve skupině »Jiné povinnosti«; sluší pouze ještě poukázat na povinnost nabyvatele předmětu, dovezeného z ciziny, složití záruku dle § 39., posl. odstavce.

3. Daň z tržby cenných papírů.

Zákon ze dne 9. října 1919, čís. 552. Sb. z. a n. mění ustanovení §u 8., odst. 1. zákona ze dne 9. března 1897, čís. 195. ř. z. v tom směru, že daň z tržby cenných papírů zapravuje se všeobecnými kolků republiky Československé (na místě posavadních zvláštních kolků).
(Dokončení.)

K otázce divadelního zákona.

Al. Chytil.

I. Přehled vývoje.

Každý, kdo měl příležitost sledovati rušný život divadelního provozu z bezprostřední jeho blízkosti, sezná brzy, že právní poměry národa hereckého jsou vzhledem k své zvláštní podstatě ve svých jednotlivostech daleko komplikovanější a rozmanitější nežli právní vztahy podniků jiných.

Umělecká, duševní, silně na nervy jdoucí činnost všech osob divadle zaměstnaných, vyvolává velikou citlivost pro sebemenší jevy života divadelního. Maličkosti, drobnosti, jež by v podniku jiném pominuty byly útrpným úsměškem, způsobují zde ne-li poruchu, tož jistě silný skřípot kol stroje divadelního, rostou náhle ve veliké divadelní události, které však zase brzy zrovna tak náhle pozbývají své důležitosti a zajímavosti.

Divadelní či herecké právo jest proto jedním z nejzajímavějších právních problémů, jehož si však věda i zákonodárství všímaly dosud až velmi málo, ponechávajíce jeho bližší úpravu zvyklostem a praksi.

Jest jistě zjevem velmi zajímavým, že není v Evropě státu, který by zákonem upravoval veškeré divadelnictví; ani Německo, stát do světového převratu jistě až přespřílíši pořádku milovný, zůstalo v tomto směru úplně pozadu.

Co pak bylo až dosud napsáno v oboru theoretické literatury vědecké, jest zastaralé, změněným poměrům dnešním naprosto nevyhovující. Výrok Heinzmannův v knize »Deutsches Theaterrecht« (vyšla u Becka v Mnichově), že mluví-li se o právu divadelním, zní to pomalu jako předstírání klamných skutečností, vystihuje stávající poměry jistě dosti přílehně.

Nelze se tudíž diviti, že tužby po zákonné úpravě spletítych poměrů divadelních staly se koncem minulého a začátkem tohoto století stále více a více ožehavějšími a maléhavějšími a přes své trvalé neúspěchy neodbytnějšími.

Poněvadž pak vývoj tohoto hnutí dál se v bývalém Rakousku souběžně s podobnými snahami říšskoněmeckými, nutno alespoň v nejhrubších rysech zmíniti se i o věcech německých.

Když úsilí t. zv. »drážďanské komise«, která byla v letech padesátých pověřena vypracováním návrhu zákona divadelního, o nějž si získal největších zásluh pisatel známého spisku »Das Nationaltheater des neuen Deutschlands« německý herec Eduard Devrient, v letech sedmdesátých ustalo, utichl zájem o věci divadelní nadobro. Teprve v letech devadesátých domáhají se sociálně-demokratičtí poslanci Schmidt a Reizhaus u příležitosti porad o novele řádu živnostenského, úpravy právních poměrů hereckých, avšak marně. Až v roce 1909 požádal říšský sněm německý z popudu poslance Müllera a Pfeifra, říšského kancléře jednomyslně o návrh zákona o úpravě právních poměrů příslušníků divadel. V prosinci 1911 konala se pak prvá divadelní anketa v říšském úřadu vnitra a dne 12. prosince 1912 sdělil říšský úřad »nezávazné zásady zákonné úpravy veřejno- a soukromoprávních poměrů divadelních a podobných podniků« interesovaným kruhům divadelním, které zásady tyto přijaly za své. Toliko v otázce t. zv. pohostinské hry s podloženou smlouvou, dále jednostranného práva výpovědi se strany podnikatele po uplynutí prvního roku a ohledně práva na zaměstnání v určitém oboru, nedošlo k dohodě. Organizace říšskoněmecká, známá »Genossenschaft deutscher Bühnenangehöriger« vydala pak v roce 1913 protinávrh vypracovaný drem Ludvíkem Seligem, jenž vyšel tiskem v Mannheimu u Bennisheimera. Události roku 1914 přetrhly však tento slibný vývoj úpravy práva divadelního v Německu nadobro.

V Rakousku uveřejnil v roce 1897 známý spisovatel a ředitel dvorního divadla vídeňského dr. Burckhardt svůj »Návrh rakouského zákona divadelního« (tiskem vyšel u Manze), na němž spolupracovali obzvláště Bahr, Berger, Ofner, Sonnenthal a Wengraf. Návrh tento pojednával ve třech oddílech o koncesi, kauci a smlouvě divadelní. Tyto snahy Burckhardtovy byly, jak ve svém spisku »Ein österr. Theaterrecht« (Manz 1903) uvádí, podporovány i herci slováckými a jest tedy nutno zmíniti se tu, jak se věci vyvíjely u nás.

České herectvo se domáhalo úpravy divadelního řádu a existenčních poměrů svých samostatně. Prvé pokusy, které se datují již od roku 1886 omezovaly se ovšem na přípravná jednání na schůzích Ústřední jednoty českého herectva; teprve dne 11. února 1898 podala jednota do rukou tehdejšího předsedy ministerského, hraběte Františka Thuna první návrh divadelního zákona, který vypracoval známý pracovník herecký Lev Bucek. V roce tom vešla jednota v jednání s vídeňským hereckým spolkem a nabídla mu překlad české osnovy, jehož později použil poslanec dr. Pattay k interpelaci na říšské radě o věcech divadelních.

Poněvadž Thun na akci herectva nereagoval, podala Ústřední jednota českého herectva prostřednictvím poslance Březnovského

dne 15. března 1899 opět svou samostatnou osnovu divadelního zákona vládě vídeňské a prostřednictvím poslance Koldinského sněmu království Českého.

Ačkoliv dr. Burckhardt podrobil svůj původní návrh zákona divadelního v roce 1903 důkladné revisi, otázka divadelního zákona usnula přes to nadobro, až v roce 1909 známý iniciativní poslanec Ofner podal poslanecké sněmovně návrh, jímž se domáhá divadelního zákona. Jeho návrh byl přikázán národohospodářskému výboru, který pro práce s vypracováním osnovy spojené zvolil zvláštní odbor, za Čechy byl v něm dr. Šviha. Subkomité toto rozhodlo se nejdříve pro anketu písemnou tím způsobem, že rozeslalo vše interestedům, obzvláště organisacím divadelním dotazníky, věci divadelních se týkající. Ústřední jednota českého herectva a výbor organisace českého herectva vypracovaly společně odpovědi k dotazníkům, jakož i své vlastní návrhy a podaly je presidii říšské rady.

Na základě písemného materiálu o dotaznících došlého, vypracoval pak zpravodaj odboru dr. Urban návrh divadelního zákona, jehož prvnější část upravovala smlouvu hereckou, část později vzniklá týkala se otázky koncese, kauce a censury.

Na základě návrhu Urbanova svolalo pak subkomité anketu ústní, která se konala v poslanecké sněmovně ve dnech 16., 17., 18. března 1911, k níž však byly pozvány toliko korporace (ne jednotlivci). Za národní divadlo pražské zúčastnil se ankety ředitel Schmoranz, za Ústřední jednotu českého herectva v Praze Kliment, za spolek »Máj« dr. Sutnar.

V anketě byly probrány všechny otázky sem spadající a dr. Urban zpracoval opět materiál v nový návrh, z něhož v roce 1913 uveřejnil část, týkající se ustanovení veřejnoprávních, v níž byl vzat také zřetel k návrhům syndika německého herectva dra Klemprera.

V únoru, březnu a dubnu 1914 konaly se pak opět další porady v ministerstvu spravedlnosti, obzvláště o otázce smlouvy herecké se týkající. Mám za to, že herectvo české se porad těchto nezúčastnilo.

Světovou válkou v roce 1914 vypuknuvší, bylo ovšem úsilí o úpravu práva hereckého i v bývalém Rakousku zmařeno nadobro. Návrh Ofnerův a spol. v roce 1917 opět v poslanecké sněmovně podaný, domáhající se alespoň uzákonění ustanovení smlouvy herecké se týkajících, byl posledním výkřikem po úpravě sociálních poměrů hereckých

Československé zákonodárství popřevratové nemělo bohužel pro nával jiných prací zákonodárných dosud dostatek času věnovati se předůležité otázce úpravy poměrů divadelních. Nezapomenulo však na ně. Dle zpráv novinářských, hodlá aspoň ministerstvo osvěty a vyučování svolati o věcech divadelních anketu.

Nakonec nutno zmíniti se o organisacích, na něž při úpravě práva divadelního nutno bráti zřetel. Sem patří:

I. S d r u ž e n í s t á l ý c h d i v a d e l, vyvolané v život ředitelem brněnského divadla Štechem, zatím na úplně volném pod-

kladu. Schůzím dosavadním předsedá ředitel Štech, který obstarává i agendu Sdružení. Sdružení tomuto se hlásí všechna stálá divadla česká a moravská.

II. Svaz divadelních ředitelů v Praze, původně pro Čechy, Moravu a Slezsko, vzniklý v roce 1909 a loni opět ožilý, vydává svůj Věstník.

III. Organizace českého herectva v Praze a s ní souvisící Ústřední jednota českého herectva v Praze, založená v roce 1885; prvnější vyvíjí od poslední loňské valné hromady velmi úsilnou činnost a uplatnila se obzvláště při jednáních o kolektivních smlouvách hereckých. Representuje se pěkně svým časopisem »Divadlo«.

IV. Unie československých hudebníků v Praze, dříve Slovanská hudební Unie, vznikla v roce 1908 z Jednoty hudebních umělců. Vydává také svůj Věstník a jest nesporně nejpevnější organizací příslušníků divadelních orchestrů.

V. Ústřední Matice divadelního ochotnictva českosl. v Praze vznikla v roce 1886, ač její začátky sahají až do roku 1880. Zřídila v poslední době také sekretariát v Bratislavě. Spolek tento, jehož kulturní a divadelní práci řídí Matice divadelní, soustřeďuje 788 jednot. V posledních dnech započala vydávat opět svůj časopis »České divadlo«. Z německých uvádím:

VI. Svaz udržovatelů německých divadel v Brně (Verband der deutschen Theaterhalter).

VII. Ředitelský svaz německých správců divadel (Direktorenverband deutscher Bühnenleiter) se sídlem v Brně; čítá 26 členů.

VIII. Svaz německých zřízenců divadelních v Čsl. republice v Brně (Bund der deutschen Bühnengestellter der tschechoslov. Republik).

IX. Svaz hudebníků Československé republiky v Karlových Varech (Musikerband der tschechoslov. Republik).

Na Slovensku jest organizační hnutí v prvních začátcích; zatím převládají organizace maďarské.

Organizace spisovatelské a novinářské, jichž přibrání k poradám o zákonu divadelním pokládám za samozřejmé, neuvádím.

II. Systematika a dosavadní stav.

Nejdeálnějším řešením otázky úpravy práva divadelního bylo ovšem vybudování velikého zákona divadelního, který by reguloval veškerý právní poměr celého provozu divadelního. Dosavadní návrhy dra Burckhardta, dra Ofnera a dra Urbana, v Německu pak návrh vládní a protinávrh syndika da Seliga omezily se patrně z důvodů vhodnosti toliko na jednotlivé obory a vytrhly z celého komplexu zajímavého zmíněného problému práva divadel-

ního jen otázky nejdůležitější, týkající se koncese, censury a hlavně smlouvy herecké.

Právo divadelní vyžaduje pak ve svých jednotlivostech a podrobnostech úpravy jednak s hlediska veřejnoprávního, jednak s hlediska soukromoprávního, čímž jest dána také i jeho systematika.

Pokud se týče hlediska veřejnoprávního, spadaly by sem v souhlase s návrhem Urbanovým: vymezení pojmu divadelního podniku, organisace úřadů, do jichž oboru působnosti by věci divadelní spadaly, dále předpisy policejní (stavební, požární, bezpečnostní, hygienické, dny noremní, zaměstnání dětí v divadle), dále záležitosti koncesní jak pro divadla stálá, tak i pro divadla kočovná, provoz divadla osobami třetími, otázka kauce a konečně censura. Z dalších otázek náleželo by sem pak zřizování divadelních škol dramatických a vědeckých, agentur divadelních, úprava živnostenského prodeje divadelních lístků, obzvláště pak otázka divadel a továren filmových, jakož i vzájemného poměru divadla ke kinu.

Z oboru práva soukromého zůstává ovšem stále nejzajímavější otázkou smlouva herecká (v dosavadních návrzích označovaná »Bühndienstvertrag«), jednající o právech a povinnostech hercových, již až dosud zmíněné návrhy věnovaly přirozeně nejvíce pozornosti a o níž také organisace herecké jeví největší zájem.

Kromě smlouvy herecké patřila by sem smlouva o provozování (autorské tantiémy a otázka t. zv. smluv sdružených »Koppelverträge«, dle nichž autor, či vlastně divadelní agentura svoluje k provozování určitého díla jen pod tou podmínkou, že se divadlo zaváže provozovati i jiné, obyčejně méně cenné dílo a konečně smlouva o návštěvě divadla, upravující právní vztahy mezi podnikatelem a návštěvovatelem divadla, jež nastávají koupí divadelního lístku.

Tím byly by snad alespoň zhruba označeny nejdůležitější obory práva divadelního. Veliká různotvárnost a nesouvislost jednotlivých otázek dokazuje očividně obtíže kodifikace práva divadelního v jednotném velikém zákoně.

Veřejnoprávní úprava poměrů divadelních spočívá u nás stále ještě na nařízení ministerstva vnitra z 24. listopadu 1850, č. 454, jímž na základě »nejvyššího rozhodnutí ze 14. listopadu 1850« byl vyhlášen řád divadelní, jež dr. Burckhardt právem označuje jako residium starého policejního státu. Divadelní řád, k němuž ministr Bach vydal instrukci ještě policejnější, zhošťuje se svého úkolu v osmi stručných paragrafech, dle nichž pořádání divadelních představení předpokládá osobní, podnikateli udělené povolení (koncesi) a věcné povolení provozování dramatického díla (povolení censurní). Ustanovení Bachovy instrukce, že úřad při udělení zmíněných povolení postupuje dle volného uvážení a že pro odepření povolení takového nemusí uváděti vůbec žádných důvodů, charakterisuje nejlépe ducha této instrukce a neodpovídá ovšem modernímu

právu správnímu, nehledě ani k tomu, že jest hrubou urážkou dramatické produkce, vydávajíc ji libovůli censoreda úplně na pospas.

Lékem k uklidnění hnutí Burckhardtem a společníky proti policejnímu řádu divadelnímu kolem roku 1900 vyvolanému, měly býti censurní stálé poradní sbory, zavedené výnosem ministerstva vnitřního ze dne 2. dubna 1903, č. 6385 ex 1902, které byly zřízeny při všech zemských správách politických. Tyto stálé rady pozůstávají ze třech členů a to: jednoho literárně vzdělaného úředníka správního, jednoho úředníka soudcovského s touž kvalifikací a konečně z osobnosti, která vzhledem k své zvláštní schopnosti hodí se k speciálnímu zastupování dramatického odboru (spisovatel dramatický, divadelní kritik anebo příslušník učitelstva).

Jakými prováděcími nařízeními k divadelnímu řádu jeví se nařízení místodržitelství českého z 26. prosince 1851, zemského zákona č. 200, o kompetenci státních úřadů bezpečnostních v záležitostech divadelního řádu a podávání rekursů proti jich opatřením, dále nařízení téhož místodržitelství z 25. července 1867, zemského zák. č. 49, o řízení při rozhodování o přípustnosti provádění děl divadelních a konečně výnos místodržitelství z 15. července 1895, č. 7913 Pres. ohledně současného připuštění dvou divadelních společností na témže místě.

K zařízení stálého divadla jest třeba nejvyššího povolení, nyní tedy presidenta republiky (konec věty §u 14. nejv. rozhodnutím ze 14. září 1852, stanovených min. nařízením z 19. ledna 1853, ř. z. č. 10, vyhlášených ustanovení o zřízení a působnosti místodržitelství). K zřízení nepatrného, po způsobu letního divadla zřízeného divadla nebylo by však třeba zmíněného povolení (viz výnos ministerstva vnitřního z 28. listopadu 1875, č. 17650, u Mayerhofra výslovně citovaný).

Udělování koncesí pro zřizování divadelních škol padá do kompetence šéfa zemské správy politické (výnos při zřizování škol takových); třeba dbáti všeobecných norem, které platí pro zřizování škol soukromých.

Noremní dny upravuje nařízení ministerstva z 1. července 1868, č. ř. z. 81.

Jevištní používání dětí reglementoval dvorní dekret z 12. ledna 1824, spočívající na nejvyšším rozhodnutí z 8. ledna 1824 a nařízení vlády rakouské z 15. ledna 1824, č. 2283. U nás platí zákon o práci dětí ze dne 17. července 1919, čís. 420. sb. z. a nař.

Tím vypočteny by byly nejdůležitější předpisy veřejnoprávní, vyjma stavebně-policejních a požárních, při nichž padal by v úvahu pro Čechy zvláště zákon ze 27. března 1887, zemského zákona č. 27.

Otázky práva soukromého nebyly až dosud upraveny kromě zákona autorského nižádnými zvláštními předpisy. Judikatura soudní byla tu odkázána k všeobecně platným předpisům zákoníka občanského. Sbírkou nejzajímavějších sporů divadelních obsahuje známá sbírka Grabscheidova: *Rechtssprechung des obersten Gerichtshofes in Theater- Kunst- und Uhrhebersachen.*

III. Podnik divadelní.

Novodobé divadlo, zbavivší se následkem rozluky církve od státu vlivu prvnějšího, jímž bylo zvláště ve středověku ovládáno, stalo se vedle školy nejdůležitějším ústavem kulturně-výchovným. Této veliké důležitosti byli si ovšem vládnoucí činitelé již před rozlukou zmíněnou vždy dobře vědomi a vyhradili proto zřizování stálých divadel rezervátnímu právu panovníkovu, provoz jiných podniků divadelních učinili pak závislým na svolení úřadu politického.

Francouzská revoluce, s myšlenkou úplné svobody duševní, osvobodila i divadlo z nesvobody, prohlásivši divadelní podnikání za úplně svobodné, úřednímu zásáhnutí nepodléhající. Tento system, až dosud ve Francii platný, nezůstal ovšem bez vlivu na ostatní divadla evropská, úplně však neprorazil nikdo.

Zaujetí určitého stanoviska systemu t. zv. divadelní nesvobody a k systemu úplné divadelní svobody, předpokládá vymezení pojmu podniků divadelních vůbec.

První osnova dra Urbana rozuměla pod podnikem divadelním živnostenského provozování děl jevištních, jímž předvádějící osoby děje a duševní události zpřítomňují v scénickém představení řečí, hudbou, zpěvem, posuňkem a tancem.

Dle Urbana patří pak k provozu divadelního podniku: opera, zpěvohra, opereta, truchlohra, činohra, veselohra, žert fraška, balet a pantomima a jich všeliké možné kombinace.

Naproti tomu nepatří k provozu divadelního podniku obzvláště:

a) divadelní provozování, při němž podnikatel nepočítá s výtežkem a jež neděje se u vykonání stálé činnosti z povolání (domácí divadla, jednotlivá představení pro zvané hosty, představení členů spolku);

b) výkony bez předvádění dějů (přednášky literární, poučné, vědecké, podniky koncertní, vojenské kapely, zpěvácké společnosti);

c) předvádění, při nichž nevystupují osoby jako představitelé (zvěřince, divadla opičí, kinematografy, divadla loutková, kabinety voskových figur, předvádění mechanických děl uměleckých);

d) předvádění uměleckých zručností (krasojezdci, gymnasti, tanečnice na provaze a kejklíři).

Divadla dvorní a státní měla býti dle Urbana z ustanovení divadelního zákona vyjmuta.

Ve zmíněné anketě sociálně-politického výboru vyslovil ředitel Gregor přání, aby v liteře a) § 1. místo slov »u vykonávání stálé činnosti povolání« byl volen výraz pregnantnější a poukázal zvláště k tomu, že v Německu a Švýcarsku existují pěvecké spolky, divadelní kroužky atd., které pořádají nejméně jednou týdně pravidelná představení ochotnická a konkurují tak se stálými divadly, čímž působí škodu a újmu hercům z povolání. Z té příčiny si Gregor přál, aby i podniky ochotnické podléhaly k o n c e s i.

V témže smyslu se vyjádřil ředitel Schmoranz, který dle ste-

nografického protokolu o anketě uvedl, že v Praze existují spolky ochotnické, jichž funkcionáři jsou nejen za své výkony honorováni, nýbrž že rozdělují si pod různými tituly došlé peníze. České ochotnictvo se tehdy ohradilo obzvláště proti výroku o ochotnických nepřístojnostech a poukázal k tomu, že sleduje po výtce cíle kulturní tím, že pořádá divadelní představení k dobročinným účelům a stará se o vybudování důstojných místností divadelních ve větších městech.

Ředitel Hagin vyslovil se rovněž pro koncesování nejen představení ochotnických, nýbrž i kinematografických. Referent Urban podotkl pak v této souvislosti, že by se odporučovalo přiznati dohlédacímu úřadu právo dozoru nad zúčtováním představení ochotnických a že nezbývá tedy, než otázku divadel ochotnických vyřídit a vyšetřiti co nejpřesněji.

Expert Bolz-Faige poukázal k návrhu ředitele Burckhardta, který chtěl povolovati ochotnická představení za vstupné jen tehdy, když se pořadatelstvo zaváže odvésti 70% z příjmů-brutta. Navrhoval, aby honorování ochotnických výkonů bylo zákonem výslovně zakázáno.

Vzhledem k těmto výsledkům ankety, definoval pak dr. Urban v druhém svém návrhu divadelní podnik jako opětovně úplatné předvádění dramatických děl živými představiteli, ať děje se již z povolání či pravidelně bez omezení na pravidelné hosty, z čehož by ovšem vyplývalo podrobení divadel ochotnických zákonu divadelnímu, obzvláště jich koncesování atd.

Zodpovědění otázky, zda divadelní zákon má platiti i pro divadla státní, vyžaduje krátké zmínky o jednotlivých typech divadel stávajících.

Němečtí teoretikové (Heinzmann) rozdělovali divadla až do poslední doby dle jich finančních, politických a uměleckých rozdílů ve tři typy:

1. divadla dvorní, nyní státní, při nichž se provozování dělo na účet panovníka, nyní státu, a správu divadla vedli intendanty;

2. divadla městská; u nás hlavně v městech s t. zv. německou většinou, jež jen v řídkých případech byla provozována ve vlastní režii města (Brno, Mor. Ostrava), jinak byla obyčejně pronajmuta na řadu let podnikateli — řediteli, který platil nájem a dostával však subvenci v otápení a osvětlování, půjčování fundů a pod.

3. divadla soukromá, která byla z důvodů politických nejčastější formou divadel českých v tom způsobu, že provoz divadla, jehož budovu pořídil národ, země či město, zadáván byl společností zřízeným na základě zákona z roku 1873, č. ř. z. 70, zvláštní, na několik let uzavřenou smlouvou, při níž pronajímatel poskytoval provozovateli subvenci. Tímto způsobem bylo spravováno národní divadlo v Praze, městské divadlo vinohradské a v Plzni.

Vývoj věci divadelních v republice rakouské způsobil převzetí bývalých divadel dvorních do státní správy. I u nás, zdá se, že věci dospějí konečně přece k tomu konci, že nezbude, než aby stát z důvodů státně-politických a kulturních převzal alespoň největší divadla republiky (v Praze, Brně a Bratislavě) do vlastní, ne ovšem byrokratické správy.

Kromě těchto divadel státních vzniknou divadla župní. Péče o tyto připadla by župám; dále divadla městská a konečně přirozeně i divadla soukromá.

Platnost zákona divadelního byla by ovšem z důvodů kompetence omezena na divadla župní, městská a soukromá, kdežto divadla státní, podléhající přímo ministerstvu osvěty a vyučování, požívala by postavení excecionelního.

Pokud se týče právnícké konstrukce podniku divadelního, spravoval by divadla státní stát, župní župa, městská město jako osoby právnícké, pro divadla soukromá — ne jednotlivci provozovaná — byla by snad nejvhodnější formou obchodní společnost dle zákona z 6. března 1906, č. 58. ř. z., ač nelze upřít, že by i jednoduchá forma spolková nevyhovovala. Na tomto principu spolkové organisace, obzvláště diváků, spečívá také t. zv. volné jeviště berlínské a u nás v poslední době vzniklé divadlo socialistické. Změněné poměry sociální vyžadují nesporně, aby ve všech divadlech mělo členstvo ne-li účast, tedy aspoň vliv na správu divadla.

O divadelním podnikání v Německu, kdež si libují v hojném zakládání divadel nejen ve formě akciových společností, nýbrž i různých formách jiných, podává názorný obraz knížka Maxe Epsteina: *Das Theater als Geschäft*, vyšlá u Axla Junckra v Berlíně-Charlottenburgu. Z obsahu jsou nejzajímavější kapitoly o zakládání divadel, o pachttech a podpachttech divadelních, o divadelních agenturách (Sliwinski).

IV. Divadelní censura.

Neruda, nejbystřejší pozorovatel českých věcí divadelních od jich kolébky až do otevření divadla národního, vrací se ve svých duchaplných causeriích opětně k censuře, jejíž podstatu vystihl nejlépe rozmarným vypravováním o censurních trestech Šamberkových pro extemporování ve hře »Žvanil«, kdy jej censura jednou stihala proto, že řekl: »již mozku nepotřebuji, jsem teď v redakci Tagesbote«, po druhé, když se opravil, »že mozek nepotřebuje proto, že je v redakci Morgenpostu«, po třetí, když byl vyzván na jevišti, aby usedl, řekl: »děkuji, já již seděl«, po čtvrté při téže příležitosti pro slova: »co pak myslíte, že peníze kradu?« (Quisovo vydání Nerudových spisů Divadlo I., str. 201.)

Instituce divadelní censury, která zasahuje do divadelního tvoření a podnikání nehlouběji, pro níž po zrušení preventivní cesury tiskové sotva by se našla v platném právu obdoba, jest od let před-

mětem nejostřejších oprávněných útoků všech těch, kteří bojují za opravdovou svobodu divadelní.

Z dějin censury, jež shrnuje dr. Heindl ve svém spisku »Geschichte, Zweckmässigkeit und rechtliche Grundlage der Theaterzensur« (Mnichov 1907, u Karla Schüllera), nutno uvésti toto:

Ve starém Řecku, kdež, jak známo, bylo divadlo záležitostí státní, censury neznali, poněvadž stát byl sám divadelním podnikatelem; rovněž v Římě, kde bylo provozování divadla ovšem přenecháno podnikání soukromému, byla censura neznáma. Teprve když koncem středověku začalo se divadlo vymaňovati z vlivu církve, objevují se první náběhy k censuře ve Francii, kde francouzský parlament uznává v roce 1477, vzhledem k tomu, že Les clers de la Bazoche uváděli na jeviště i krále, že bez předchozího svolení nesmí býti divadelní hry vůbec provozovány. Totéž ustanovovaly v zásadě censurní zákony z roku 1538 a 1594, přes to však censura, dle Heindla (str. 8.), v době Mollierově a Corneillově odpovídala, až Ludvík XIV. v roce 1706 zřídil zvláštní úřad censurní, který se udržel s přestávkami až do revoluce.

Článkem 6., Robespierem navrženého zákona z 19. ledna 1797 byla censura úplně zrušena, aby později, obzvláště za Napoleona, opět obživla.

Definitivní zrušení divadelní censury ve Francii stalo se teprve v roce 1904.

V Anglii byla o 100 let později jako ve Francii zavedena rovněž censura divadelní a její poslední právní podklad spočívá na zákoně z 6. a 7. v. c. 1868, dle něhož vykonává censuru Lord Chamberlain of the house hold, pod nímž však nesmí se rozuměti určitá osoba (jak příkladně činí Kavkově Divadlo na str. 259 z roku 1912), nýbrž úřad, jemuž nutno všechny nové divadelní hry a zamýšlené změny starších her 7 dní před premiérou sdělití. Úřad tento může vždy provozování her z důvodů slušnosti, veřejné bezpečnosti a dobrých mravů zakázati. Censura byla v Anglii praktikována co nejliberálněji, takže se zdá až neuvěřitelným tvrzení Heindlovo, že provozování Maeterlickovy »Mony Vany«, Ibsenových »Strašidel«, Hauptmannovy »Haničky« bylo v Anglii zakázáno.

V Německu nebyla podobně jako v bývalém Rakousku upravena censura zákonem; nařízení a výnosy v jednotlivých německých státech platné umožňovaly však její vykonávání nejen oproti divadlům soukromým, nýbrž i oproti divadlům státním. Politický převrat v roce 1918 učinil i v Německu konec censuře; z procesu o Schnitzlerovo »Kolo«, v Berlíně v poslední době provedeného alespoň vysvítá, že zákazu hry nedomáhal se úřad censurní, nýbrž osoba soukromá, totiž konservatoř jako majitelka budovy, v níž se »Kolo« hrálo. (Censurní předpisy, až do převratu 1918 v Německu platné, shrnují Goldbaum a Heizmann ve svých knížkách téhož názvu »Deutsches Theaterrecht«.)

V Belgii byla zrušena divadelní censura již v roce 1830, v Itálii

byla upravena zákonem z 30. června 1889, nařízením z 8. listopadu 1889, ve Španělsku nařízením z 2. srpna 1886 (bližší v Heindlově opětně citovaném spisku).

Nynější poměry censurní v Rusku, kdež platí zákon ze 6. srpna 1865, nejsou blíže známy. Ze zpráv z Ruska došlých však vysvítá, že političtí činitelé v Rusku vládnoucí, podporují provozování her, jež jsou jich politickým snahám a cílům nejbližší. (Obdoba s konventem francouzským, který nařizoval zvláštním dekretem provozování Bruta, Tela a Graccha.)

V republice Československé zůstal vzhledem k ustanovení čl. 2. zákona z 28. října 1918, č. 11 sb. z. a n. v platnosti divadelní řád ze 14. listopadu 1850, jehož § 3. a 7. upravují vykonávání censury. Prováděcí nařízení z 25. listopadu 1850, č. 454. ř. z., opravňuje pak místodržitele povolení provozovací odepřítí bez udání důvodů. Opět ve svém článku »Grundzüge des modernen Theaterrechtes« (Gerichtszeitung, str. 278, z roku 1906) právem poukazuje k tomu, že předpisy zmíněného nařízení neodpovídají ideji moderního, nýbrž patriarchálně-policejního státu, který pokládá občana za poddaného, jenž musí slepě věřít vše, co mu censor k věření předkládá, poněvadž je to opatřením vyplývajícím z nepochopitelného zájmu státního. Že při tom není vyloučena možnost svévolného postupování se strany censora, připouští konečně i Opet sám.

Dr. Burckhardt zabýval se censurou v §§ 17. až 23. svého známého návrhu; dle jeho § 19. jest zákaz provozování či předvádění jednotlivých scén nebo míst díla dramatického jen tehdy přípustným, zakládají-li závadná místa skutkovou povahu deliktu, jež stihá trestní zákon. Dle Burckhardtova návrhu nutno ovšem zákaz censurní podrobně opodstatnit a zdůvodnit.

Z uvedeného vyplývá, že dr. Burckhardt se rozhodl pro kompromisní řešení otázky censurní patrně proto, že měl za to, že úplně zrušení censury sotva by bylo lze ve starém Rakousku docílit.

První návrh dra. Urbana, referenta národohospodářského výboru o zákonně divadelním v roce 1911 parlamentárně projednávaném sdílel v šech 36. až 43. v zásadě názory Burckhardtovy o censuře, připojoval k nim však snad až příliš pružné ustanovení, že povolení k provozování hry divadelní lze odepřítí, jsou-li dány skutečností, z nichž lze usuzovati, že provozováním byl by ohrožen veřejný pořádek a klid. Při anketě o návrhu sdělil referent, že se divadelní experti v předchozí anketě písemně slyšení všichni vyslovili pro zachování censury, třebaš ve formě obmezené. Nejostřeji vystoupil proti censuře v anketě ústní zástupce dramatických autorů, spisovatel Heřman Bahr, který nazval censuru nesmyslem, poškozujícím autory, ničícím moderní literaturu. Kdyby však přece bylo nutno censuru zachovati, nutno ji dle Bahra učiniti závislou na soudcovském rozhodování, které pro svou veřejnost a možnost diskuse skytá největší záruku zjištění práva a spravedlnosti.

Při řešení otázky censurní v republice čsl. nutno vycházeti z ustanovení §u 117. ústavní listiny, jehož odst. prvý ustanovuje, že

každý může v mezích zákona projevovati mínění slovem, písemem, tiskem, obrazem a pod. Znění toto zdá se nasvědčovati tomu, že censura divadelní nebyla ani ústavní listinou u nás zrušena a že tedy zákon (nestačilo by tedy nařízení) prohlašující provozování hry divadelní závislým na zvláštním povolení, nebyl by v odporu s ústavně zaručenou svobodou projevu mínění. Zrušení censury vyžadovalo by dle toho rovněž zákona, provozování samo zůstalo by však i přes to ovšem podřízeno sankci všeobecného zákona trestního. Řešení toto bylo by snad nejpřijatelnějším.

K otázce platnosti mírových smluv.

Method Fišer.

I.

O tom, co v theorii pokládá se za vyřízeno, praxe začíná pochybovati. Každý názor, obzvláště ve vědách duchových, pokud je logicky správně odůvodněn, má svůj význam a nelze jej pro opačné pojetí snad ihned zamítnouti. Přece však je rozdíl v důsledcích podle toho, kdo takový názor projeví a jím se řídí. Mínění theoretika zůstává vždy jen akademické ceny, přinese autoru buď uznání neb nejmýše ostrou kritiku. Názor praktikův může však míti případně dalekosahající hospodářský význam, jestli byl tvořen nesprávně. Tak dostala se již v praxi na přetřes i otázka platnosti mírových smluv, vzhledem k tomu, že mírové smlouvy nebyly dosud publikovány ve Sbírce zákonů a nařízení státu československého.

Officiální věda (prof. Weyr, Soustava čl. práva státního na str. 82.) má za to, že takové publikace k platnosti státních smluv není třeba. (Téhož mínění jest asi též prof. Vavřínek, poněvadž se v »Základech ústavního práva«, díl I., otázky té nedotýká, ač k tomu v § 34. »Vyhlásování zákonů« byla příležitost, a pokládá ji tudíž za samozřejmou v hořejším smyslu.) A skutečně není v našem zákonodárství nikde opory pro názor opačný. Publikace jest dle ústavní listiny (§ 49.) a také dle prozatimní ústavy (§ 19.), v jejíž dobu spadá sjednání mírových smluv, třeba jen k platnosti zákona. Pokud tedy mezinárodní smlouva nevyžaduje dle ústavní listiny, jak tomu jest u nás při změně státního území dle § 64. úst. listiny, výslovně formy zákona, publikace není třeba. Že se pak zařadují mezinárodní smlouvy do sbírky zákonů a nařízení dle zákona ze dne 13. března 1919, čís. 139, na tomto názoru nic nemění. (Dřívější zákon o vyhlásování zákonů a nařízení ze dne 2. listopadu 1918, čís. 1 sb. z. a n., se o zařadování státních smluv do sbírky vůbec ani nezmiňoval.) Neboť tento zákon z 13. března 1919 upravuje jen vyhlásování zákonů a nařízení (toto označení pokládáme za nepřesné, neboť by mohlo vésti lehkou k úsudku, že státní smlouvy, jež se dle § 2. do sbírky zařadují jest též považovati buď za zá-